

روزشمار جنگ

جمعه

۲۸ اردیبهشت ۱۳۶۳

۱۶ شعبان ۱۴۰۴

۱۸ مه ۱۹۸۴

۲۷۵

عملیات قائم آل محمد (عج) که از روز گذشته به منظور پاک‌سازی منطقه کوهستانی سارال در بین شهرهای سنندج، مریوان، بانه، سقز و دیواندره شروع شده بود، امروز با پیشروی نیروهای خودی از محور چهارم (هزارکانیان) و محور پنجم (گلچیدر) به سمت مرکزیت کمیته هاژوان حزب دمکرات و کمیته جنوب کردستان کومه‌له در روستای نرگسله ادامه یافت.

در مرحله دوم این عملیات، یک گردان از نیروهای تیپ ۱۱۰ شهید بروجردی و تعدادی از نیروهای ویژه جندالله با هدف تصرف مرکزیت کمیته هاژوان دمکرات و به اسارت گرفتن عناصر رده بالای این حزب از روستای شاه‌نشین به طرف نرگسله حرکت کردند. عناصر گروه‌های مسلح غیرقانونی که از روز گذشته به محورهای عملیات پی برده بودند، در مسیر حرکت نیروهای خودی کمین گذاشتند، اما نیروهای عمل‌کننده با هوشیاری کمین عناصر ضدانقلاب را درهم شکسته و به سوی روستای هدف پیشروی کردند. در جریان یک درگیری در نزدیکی روستای نرگسله یکی از فرماندهان نظامی حزب دمکرات به نام انور شیت و ۴ نفر دیگر از مسئولان کمیته هاژوان از جمله عبدالله پناه‌ای کشته شدند. نیروهای خودی در این محور روستاهای گلچیدر و هوارگره را پاک‌سازی کردند و با ایجاد پایگاهی در روستای گلچیدر، کیلومترها به مرکزیت حزب دمکرات و سازمان کومه‌له در این منطقه نزدیک شدند.^۱

در محور هزارکانیان، نیروهای خودی در ادامه عملیات با ورود به روستای کول، این روستا را از وجود عناصر مسلح غیرقانونی پاک‌سازی کردند. سایر افراد گروه‌های مسلح ضدانقلاب به سمت دوزخ‌دره متواری گشتند و نیروهای خودی ضمن تعقیب آنها وارد منطقه شدند.^۲ از سوی دیگر، در محورهای اول، دوم و سوم عملیات که تقریباً در بخش شمالی منطقه عملیاتی قرار دارند، نیروهای خودی پس از پیشروی‌های روز گذشته بیشتر به پاک‌سازی منطقه تصرف‌شده، تدارک نیروها و تثبیت مواضع پرداختند. در محور بسطام - اسحاق‌آباد، به دلیل

نبرد جاده نیروها با دو فروند بالگرد ۲۱۴ تغذیه و تدارک شدند. در محور شریف‌آباد، نیروهای خودی ضمن پاک‌سازی روستاهای شاه قلعه، دره‌دوزان و ترکلان ۸ نفر از کسانی که در اسارت گروه‌های مسلح غیرقانونی بودند را آزاد کردند.^۳

در منطقه عملیاتی سارال و پیرامون آن، نیروهای عمل‌کننده به منظور مقابله با اقدامات احتمالی عناصر گروه‌های مسلح غیرقانونی در سه محور مریوان به سنندج، مریوان به سقز و سنندج به دیواندره ۲۷ کمین اجرا کرده و ضربات سنگینی به عناصر ضدانقلاب وارد ساختند. در همین حال، عناصر گروه‌های مسلح غیرقانونی نیز در سه نقطه از جاده مریوان به سنندج درگیری ایجاد کردند که با اقدام متقابل نیروهای رزمنده مجبور به ترک منطقه شدند.^۴

در این مرحله از عملیات قائم‌آل محمد (عج)، گروه‌های مسلح غیرقانونی تلفات زیادی را متحمل شدند. در منطقه درگیری جنازه ۴۰ نفر از عناصر ضدانقلاب - از جمله جنازه برخی از فرماندهان حزب دمکرات و سازمان کومه‌له - به دست نیروهای خودی افتاد. در این عملیات تاکنون بیش از ۱۰۰ نفر از ضدانقلابیون زخمی یا کشته شده و ۸ نفر از زندانیان نیز آزاد شده‌اند.^۵

۲۷۶

امروز علاوه بر منطقه عملیاتی سارال، چند مورد درگیری نیز در جنوب بانه و شمال غربی سقز رخ داد.

در جنوب بانه، شامگاه امروز بیش از ۱۰۰ نفر از چته‌های احزاب غیرقانونی دمکرات، کومه‌له و خبات به روستای کانی‌بند وارد شدند. آنها به منظور جلوگیری از رسیدن آذوقه به پایگاه گرماب، تراکتور ارتش را که به تأمین نیروها و آوردن آب برای آنها مشغول بود به آتش کشیدند. طبق گزارش رکن ۲ ژاندارمری، این گروه قصد دارد با انتقال نیروی بیشتر به منطقه مواضع خود را تقویت کند.^۶

در شمال غربی سقز نیز ساعت ۳ بعد از ظهر امروز، هنگامی که نیروهای پایگاه روستای کوچک علیا برای گشت‌زنی به روستای مَرخُز رفته بودند، تعدادی از عناصر ضدانقلاب را در این روستا به محاصره درآوردند. نیروهای پایگاه مزبور در یک درگیری محدود ۵ نفر از اعضای گروه‌های مسلح غیرقانونی را به اسارت گرفتند. در این درگیری، یک نفر از افراد ضدانقلاب کشته شد.^۷

از سوی دیگر طبق گزارش منابع خودی، روستای کانی‌زرد یکی از مراکز اصلی تجمع گروه‌های مسلح غیرقانونی حزب دمکرات و کومه‌له است. در این روستا یک بیمارستان بزرگ قرار دارد که حدود ۸۰ نفر از مجروحان حزب کومه‌له در این بیمارستان بستری هستند و بیش از ۵۰ نفر مسلح به یک قبضه پدافند چهار لول، یک قبضه تفنگ ۶۰ میلی‌متری و چندین دستگاه بی‌سیم پیشرفته محافظت از این بیماران را برعهده دارند.^۸

۲۷۷

شهر آبادان به‌طور پراکنده زیر آتش سلاح‌های سنگین عراق قرار داشت. بر اثر گلوله‌باران این شهر ۳ غیرنظامی مجروح شدند و ۶ باب منزل مسکونی، ۱۰ باب مغازه، یک مدرسه دولتی و قسمتی از یک ساختمان اداری آسیب دید. علاوه‌براین، ۴ فقره آتش‌سوزی نیز در این شهر رخ داد که با تلاش مأموران مهار و خاموش شد. حملات عراق در طول منطقه عملیاتی آبادان نیز یک شهید و ۱۴ مجروح برجای گذاشت.^۹

۲۷۸

نیروی هوایی عراق در ادامه حملات علیه کشتی‌های تجاری در خلیج فارس با هدف محروم کردن ایران از درآمدهای نفتی، امروز نیز به دو فروند کشتی در مسیر بندر بوشهر حمله کرد. کشتی تجاری فیدلیتی و نفتکش ۲۳۰ هزار تنی بارسلونا امروز هدف حملات هوایی عراق قرار گرفتند. بر اثر این حملات کشتی فیدلیتی به‌شدت آسیب دید، اما به نفتکش بارسلونا خسارتی وارد نشد.^{۱۰} کشتی تجاری فیدلیتی که با پرچم پاناما حرکت می‌کرد و در اجاره ایران قرار داشت، دارای محموله آهن بود. در جریان این حمله، یک فروند هواپیمای عراقی دو موشک به‌سوی کشتی مزبور که در مسیر بندر بوشهر در حال حرکت بود پرتاب کرد. بر اثر اصابت موشک‌ها، کشتی به‌شدت آسیب دیده و غرق شد. ۳ نفر از خدمه کشتی زخمی شدند و یک نفر کشته شد، بقیه خدمه آن هم به بندر بوشهر انتقال یافتند.^{۱۱}

در پی این حملات، ارتش عراق در اطلاعیه نظامی خود ادعا کرد که هواپیماهای این کشور دو هدف دریایی بزرگ را در جنوب جزیره خارک و در نزدیکی سواحل ایران هدف قرار داده و آنها را منهدم کرده‌اند.^{۱۲}

طه یاسین رمضان معاون اول نخست‌وزیر و فرمانده ارتش خلقی عراق، در بیانیه کوتاهی که خبرگزاری رسمی این کشور منتشر کرد با اشاره به حملات هوایی عراق علیه نفتکش‌ها و کشتی‌های تجاری ایران در خلیج فارس اعلام کرد: عراق محاصره نظامی پایانه نفتی ایران در جزیره خارک را ادامه داده و در سه ماه آینده، شاهد مرحله جدیدی از این عملیات خواهیم بود. وی خطاب به افسران ارتش عراق مدعی شد نتایج این محاصره هم‌اکنون به‌وضوح آشکار شده و تولید نفت ایران ۵۵ درصد کاهش یافته است و این موضوع از آغاز حملات ایران به نفتکش‌های کشورهای عربی مشخص می‌شود. وی هدف عراق از این کار را پایان دادن به جنگ ذکر کرد و افزود: «تصمیم عراق به محاصره این جزیره تنها پاسخی است که برای حاکمان ایران قابل فهم بوده و آنان را مجبور به صلح خواهد کرد.»^{۱۳}

حجت‌الاسلام‌والمسلمین هاشمی رفسنجانی نماینده امام در شورای عالی دفاع، در یادداشت‌های امروز خود با اشاره به وضعیت جبهه‌های جنگ و سیاست عراق در حمله به

کشتی‌ها و نفتکش‌های خارجی در جزیره خارک آورده است: «عصر، آقای صیاد شیرازی آمد و راجع به پیشرفت کار توضیح داد. عملیات آینده را دو هفته به تأخیر انداخته‌اند، ولی خوشبین است؛ روحیه خوبی دارد. در مجموع بعد از عملیات خیبر و ظهور آسیب‌پذیری حیاتی عراق و امکان پیشرفت نیروهای ما در داخل خاک عراق، حامیان بعث عراق علیه ما تهاجم وسیع تبلیغاتی را آغاز کرده‌اند و با دادن امکانات جدید به صدام و بازگذاشتن دست او، سیاست محروم کردن ایران از درآمد نفت را دنبال می‌کنند.»^{۱۴}

آیت‌الله خامنه‌ای رئیس شورای عالی دفاع نیز که به قم سفر کرده است در اجتماع مردم این شهر با اشاره به حملات عراق به کشتی‌های تجاری در آب‌های خلیج فارس اظهار کرد: دشمنان ما جنگ را شروع کردند، اما تودهنی خوردند. آنها امروز در آب‌های ساحلی کشورمان شیطنت را شروع کرده‌اند و باز هم اعلام می‌کنیم که تودهنی خواهند خورد و به فضل الهی مردم ایران به تمام اهداف خود خواهند رسید.^{۱۵}

۲۷۹

جمهوری اسلامی ایران در مناطق کردنشین عراق از نیروهای مخالف رژیم صدام با گرایش‌های متفاوت پشتیبانی می‌کند. امروز مسئول دفتر عراق در منطقه شمال غرب با اشاره به استقرار بیش از ۲۰۰ تن از اکراد عراقی تحت پوشش نیروهای مجلس اعلای انقلاب اسلامی این کشور در مناطق کردنشین، خواستار تجهیز و پشتیبانی از آنها شد. جعفر خلقانی مسئول دفتر عراق، در نامه‌ای به فرماندهی کل سپاه پاسداران اهداف این اقدام را ایجاد خط ارتباطی با داخل عراق، حضور نیروهای مجلس اعلای انقلاب اسلامی عراق در منطقه و در میان مسلمانان اهل سنت این کشور، انجام تبلیغات برای انقلاب اسلامی و جذب نیروهای مستعد، اجرای عملیات ایدایی و انجام امور اطلاعاتی در ارتباط با قوای دشمن برشمرد و خواستار تدارک و پشتیبانی از نیروهای عراقی شد. در بخشی از این نامه آمده است: «نظر به استقرار ۲۲۰ تن از برادران کرد عراقی تحت پوشش مجلس اعلای انقلاب اسلامی عراق در منطقه کردستان، نیاز مبرم به اقلام تدارکاتی و تسلیحاتی ... می‌باشد.» علی شمخانی جانشین فرمانده کل سپاه، در پاسخ به این درخواست از مرتضی رضایی مسئول قرارگاه رمضان، خواست ضمن در اختیار گرفتن کنترل این نیروها، برای تدارک و پشتیبانی از آنها اقدام کند.^{۱۶}

در همین حال، اعلام شد تعدادی از افراد حزب کمونیست عراق که به جمهوری اسلامی ایران پناهنده شده بودند در منطقه سیلوه در شمال پیرانشهر در نزدیکی یکی از پایگاه‌های بارزانی‌ها استقرار داده شدند تا علیه نیروهای عراقی مبارزه کنند، اما نفوذ برخی عوامل دشمن در میان آنها موجب نگرانی در منطقه شده است. فرماندهی قرارگاه عملیاتی غرب با اشاره به این موضوع در مورد خطرهای نفوذ عوامل رژیم عراق در میان این گروه و استفاده از آنها برای جمع‌آوری اطلاعات هشدار داد.^{۱۷}

۲۸۰

رئیس مجلس شورای اسلامی در خطبه‌های امروز نماز جمعه تهران، ضمن اخطار به عراق در مورد گسترش جنگ به خلیج فارس، کشورهای منطقه را از مشارکت در جنایات صدام بر حذر داشته و به قدرت‌های بزرگ در خصوص دخالت در منطقه هشدار داد. حجت‌الاسلام والمسلمین هاشمی رفسنجانی همچنین بر لزوم آمادگی برای جهاد و تثبیت اسلام در کل جهان، دفاع از جمهوری اسلامی ایران در برابر حملات شیمیایی عراق و مقابله با اقدامات این کشور و قدرت‌های بزرگ در خلیج فارس تأکید کرد.

امام جمعه موقت تهران با اشاره به حملات اخیر عراق به کشتی‌های تجاری در خلیج فارس گفت: «از مدتی پیش، حزب بعث عراق به این نتیجه رسیده که جنگ دارد رفته‌رفته پایه‌های آنها را می‌زند و از پا درمی‌آیند. سیاست محسوس صدام ... این شده که ماجراجویی بکند به طوری که در منطقه یک آشوب بزرگ درست بکند که منطقه را توی یک گردابی غرق کند که خودش هم اگر جزو غرق‌شده‌ها است مجموعاً یا از این گرداب بیرون بیایند یا مجموعاً همه خفه بشوند.» هاشمی رفسنجانی با تشریح روند تحولات در خلیج فارس در دو هفته اخیر و موضع‌گیری عراق و دولت‌های عرب منطقه و دولت‌های غربی در برابر آنها، در خصوص سیاست جمهوری اسلامی ایران اظهار کرد: اگر ما در برابر سیاست عراق که با الهام از استکبار جهانی انتخاب کرده است، ضعف نشان دهیم به معنای آن است که دو هفته دیگر هیچ کشتی‌ای در خلیج فارس به طرف خارک نیاید. معنای آن این است که ما نفت نفروشیم؛ ما نفت نفروشیم یعنی هیچ چیز نخریم، یعنی فشنگ تهیه نکنیم، یعنی گندم هم نیاوریم. ملت ایران این را می‌فهمند، برای یک چنین مسئله خطرناکی مردم ایران حاضرند تا پای جان بایستند.

نماینده امام در شورای عالی دفاع با اشاره به کمک‌های مادی و نظامی دولت‌های کویت و عربستان به رژیم بعث عراق، در مورد سیاست جمهوری اسلامی ایران در خلیج فارس اضافه کرد: «جمهوری اسلامی در درجه اول طالب امنیت خلیج فارس است و این را هم ثابت کرده [به دولت‌های حاشیه خلیج فارس می‌گویم] خودشان را در جنگ شریک نکنند؛ وارد نشوند. ... ما از شما می‌خواهیم که در جنگ شریک نشوید. ما امنیت شما را تضمین می‌کنیم. به ابرقدرت‌ها هم می‌گوییم بیخود زمزمه دخالت در اینجا و حضور در خلیج فارس را نکنید. اگر منطقه را به حال خود بگذارند ما اینجا کاملاً قدرت داریم و امنیت را حفظ می‌کنیم.» وی در ادامه، مردم ایران را مخاطب قرار داده و گفت: «اگر پای ابرقدرت‌ها و قدرت‌های درجه دوم غربی بخواهد در خلیج [فارس] باز شود، ما باید خودمان را برای یک جنگ در سراسر دنیا آماده بکنیم؛ علیه منافع هر کشوری که پایش در خلیج فارس باز بشود. آن روز دیگر میدان جنگ خوزستان، باختران، ایلام و جنوب کشور ما نیست. برای ما آن روز میدان جنگ سراسر دنیاست و سربازان ما هم همه کسانی هستند که به اسلام و جمهوری اسلامی عقیده دارند و حاضرند فداکاری کنند.»

امام جمعه موقت تهران با اشاره به ماجرای اخیر لبنان، خاطر نشان کرد: «ما امیدواریم که یک بار تجربه برای امریکایی‌ها کافی باشد دوباره خودشان را وارد این ماجراها نکنند و بگذارند در منطقه مردم خودشان مسائل خودشان را حل بکنند و عاقلانه‌ترین راه هم [این است].»^{۱۸}

سخنان امروز حجت‌الاسلام والمسلمین هاشمی رفسنجانی در خطبه‌های نماز جمعه تهران در مطبوعات فرانسه بازتاب یافت. به گزارش خبرگزاری جمهوری اسلامی، رسانه‌های گروهی فرانسه اغلب به این بخش از سخنان رئیس مجلس شورای اسلامی توجه کردند که گفته بود چنانچه ابرقدرت‌ها و قدرت‌های دیگر در خلیج فارس دخالت کنند، منافع این کشورها در تمام جهان به خطر خواهد افتاد و از آن پس میدان جنگ به خوزستان محدود نخواهد شد. آنها با اشاره به ماجرای انفجار مقر تفنگ‌داران امریکا در بیروت مدعی شدند که جمهوری اسلامی ایران شبکه‌هایی از افراد فعال را در کشورهای مختلف ایجاد کرده است و در صورت نیاز دستور وحشت و ترور صادر خواهد کرد. مطبوعات فرانسه همچنین ادعا کردند ایران به دلیل اینکه نمی‌تواند یک جنگ کلاسیک با کشورهای دیگر انجام دهد، شکل دیگری از جنگ را در دستور کار قرار داده است.^{۱۹}

۲۸۱

تلاش شوروی برای بهبود روابط عراق و سوریه با شکست روبه‌رو شد. روزنامه *واشنگتن پست* در گزارشی از دمشق اعلام کرد: «شوروی علی‌رغم برخورداری از روابط صمیمانه با دو رهبر یعنی عراق و سوریه موفق به آشتی دادن آنها نشده است.» این روزنامه مدعی شد حافظ اسد رئیس‌جمهور سوریه، با پیشنهاد بازگشایی خط لوله‌ای که می‌تواند روزانه ۱/۲ میلیون بشکه نفت را از طریق خاک سوریه به مدیترانه برساند، مخالفت کرده است. *واشنگتن پست* با اشاره به اینکه پیشنهاد مذکور مورد حمایت شوروی بوده است، اضافه کرد: «اسد و صدام حسین از مدت‌ها قبل با یکدیگر مخالف بوده‌اند، اما حمایت آشکار نظامی و سیاسی سوریه از ایران در جنگ خلیج [فارس] این دو رهبر رقیب را به دو دشمن تبدیل کرده است.» سوریه در اسفند ۱۳۶۰ قراردادی را با ایران در زمینه تأمین نفت برای پالایشگاه‌های سوریه امضا کرد و یک ماه بعد از آن، علاوه بر قطع خط لوله انتقال نفت عراق از خاک این کشور، تمام جاده‌ها و خطوط آهن سوریه را که به سمت عراق می‌رفت مسدود کرد. به نوشته *واشنگتن پست*، طبق این قرارداد یک میلیون تن نفت از ۷/۶ میلیون تن نفتی که سالانه از ایران به سوریه صادر می‌شود، رایگان است. سوریه بهای بقیه این نفت را به میزان بشکه‌ای ۲۵ دلار می‌پردازد که ۳ دلار ارزان‌تر از قیمت نفت در بازار جهانی است. این روزنامه با اشاره به دیدار اخیر نژادحسینیان وزیر راه و ترابری ایران از سوریه اضافه کرد: سوریه و ایران توافق کرده‌اند که میزان مبادلات تجاری خود را افزایش داده و میزان مسافران ایرانی به سوریه را که اکنون هفته‌ای ۱۰۰۰ نفر است، به دو برابر برسانند.^{۲۰}

۲۸۲

در پی درخواست کویت و عربستان مبنی بر تشکیل اجلاس فوق‌العاده اتحادیه عرب، امروز وزیران امور خارجه کشورهای عرب در تونس گرد هم آمده و در مورد وضعیت پیش‌آمده در خلیج فارس به بحث و گفت‌وگو پرداختند. منابع دیپلماتیک در تونس اعلام کردند که حملات صورت گرفته علیه کشتی‌های کویت و عربستان و خطر گسترش جنگ در منطقه مهم‌ترین موضوعات اجلاس وزیران امور خارجه اتحادیه عرب بود. همچنین آنها در پی فراهم کردن ترتیبات لازم برای برگزاری اجلاس سران اتحادیه عرب در ریاض می‌باشند. در حاشیه اجلاس نیز شیخ صباح الاحمد الصباح معاون نخست‌وزیر و وزیر امور خارجه کویت، با طارق عزیز معاون نخست‌وزیر و وزیر امور خارجه عراق، ملاقات و در مورد مسائل خلیج فارس و حمله به کشتی‌ها گفت‌وگو کرد. همچنین آنها کوشیدند مواضع خود را در خصوص مسائل مورد بحث در اجلاس فوق‌العاده اتحادیه عرب با هم هماهنگ کنند.^{۲۱}

شیخ صباح الاحمد الصباح معاون نخست‌وزیر و وزیر امور خارجه کویت، با ادعای اینکه هدف ایران کشاندن پای قدرت‌های بزرگ به منطقه و درگیری است، اضافه کرد: روش ایران نتایج و خطری مشخص و ابعادی پیچیده دارد و بار دیگر موجب گسترش نفوذ کشورهای بیگانه در منطقه و رویارویی مستقیم با استقلال کشورهای عربی منطقه می‌شود. وی از وزیران امور خارجه اتحادیه عرب خواست برای رفع اوضاع خطرناک کنونی تصمیمی درست اتخاذ کنند تا تمامی کشورهای عربی آن را بپذیرند.^{۲۲}

سعود الفیصل وزیر امور خارجه عربستان نیز در سخنانی در گردهمایی فوق‌العاده وزیران امور خارجه کشورهای عضو اتحادیه عرب تأکید کرد که جنگ ایران و عراق برای همبستگی و وحدت مسلمانان جهان خطرناک است. وی با ابراز تأسف از حمله ایران به نفتکش‌های کویتی و سعودی گفت: «این تجاوز به‌مثابه زیرپاگذاردن تمامی روابط و نشانه‌های مذهب و همسایگی و مقررات بین‌المللی ... تلقی می‌شود. ما با ایران روابط همسایگی و هم‌کیشی داشتیم و این روابط را محترم می‌شمردیم، ولی ایران با تجاوز نظامی آشکار به نفتکش‌های کویت و عربستان سعودی باعث تیرگی این روابط شده است که نتیجه آن بحرانی شدن اوضاع منطقه و مواجه شدن با خطرهای جدید است.» وزیر امور خارجه عربستان اعلام کرد که در پی انجام اقدامات لازم برای مقابله با حملات ایران است و در نظر دارد با آگاه‌ساختن دیگر کشورها از خطرهای احتمالی که منطقه را تهدید می‌کند، مانع از گسترش جنگ در منطقه شود.^{۲۳}

خبرگزاری رویتر به نقل از برخی دیپلمات‌ها اعلام کرد: ممکن است کشورهای عرب حاشیه جنوبی خلیج فارس به عراق فشار آورند که به حملات هوایی علیه جزیره خارک پایان دهد، اما آنها تردید دارند که صدام حسین به این خواسته آنها عمل کند.^{۲۴}

منابع و مآخذ روزشمار ۱۳۶۳/۲/۲۸

۱. سند شماره ۲۵۰۲۸۲ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: از سپاه ناحیه کردستان، ۱۳۶۳/۳/۲۷، ص ۱۹.
۲. سند شماره ۱۶۱۹۸۹ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: از روابط عمومی فرماندهی کل سپاه پاسداران، ۱۳۶۳/۲/۲۰، ص ۳.
۳. سند شماره ۴۰۷۰۰۵ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: از ستاد منطقه ۱۱ سپاه به فرماندهی کل سپاه، ۱۳۶۳/۳/۱۵، ص ۳.
۴. همان.
۵. سند شماره ۳۴۵۹۴۷ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: از استانداری کردستان، ۱۳۶۳/۳/۵، ص ۲؛ و - سند شماره ۳۸۱۷۱۲ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: از فرماندهی قرارگاه شهید شهرام فر مستقر در دیواندره به فرماندهی قرارگاه حمزه سیدالشهدا^(ع)، ۱۳۶۳/۳/۱، ص ۲.
۶. سند شماره ۳۰۷۱۷۶ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: از ناحیه ژاندارمری کردستان (رکن ۲) به استاندار کردستان، ۱۳۶۳/۳/۵، صص ۱ و ۲.
۷. سند شماره ۳۹۲۶۱۰ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: از مرکز فرماندهی ناحیه سپاه کردستان به فرماندهی منطقه ۱۱، ۱۳۶۳/۲/۳۰؛ و - روزنامه جمهوری اسلامی، ۱۳۶۳/۳/۳، ص ۲.
۸. سند شماره ۴۰۶۴۵۳ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: از استانداری آذربایجان غربی به سپاه پاسداران (اطلاعات)، ۱۳۶۳/۳/۷.
۹. سند شماره ۳۰۰۱۰۰ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: از فرمانداری آبادان به استانداری خوزستان (اداره کل سیاسی - انتظامی)، ۱۳۶۳/۲/۲۹.
۱۰. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه گزارش‌های ویژه، شماره ۶۱، ۱۳۶۳/۲/۳۰، صص ۲۳ و ۲۴، منامه - آسوشیتدپرس، ۱۳۶۳/۲/۲۹.
۱۱. سند شماره ۱۵۲۳۰۰ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: از قرارگاه نوح نبی^(ع) به ستاد مرکزی یگان دریایی (طرح و عملیات)، ۱۳۶۳/۲/۲۹.
۱۲. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه گزارش‌های ویژه، شماره ۶۰، ۱۳۶۳/۲/۲۹، ص ۱، تهران - خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۳۶۳/۲/۲۸.
۱۳. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه گزارش‌های ویژه، شماره ۶۱، ۱۳۶۳/۲/۳۰، ص ۲، بغداد - خبرگزاری آلمان غربی، ۱۳۶۳/۲/۲۹.
۱۴. اکبر هاشمی رفسنجانی، به سوی سرنوشت (کارنامه و خاطرات سال ۱۳۶۳)، به اهتمام محسن هاشمی، تهران: نشر معارف انقلاب، چاپ پنجم ۱۳۸۶، ص ۸۵.
۱۵. روزنامه جمهوری اسلامی، ۱۳۶۳/۲/۲۹، ص ۱۴.
۱۶. سند شماره ۴۴۳۵۷۶ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: از مسئول دفتر عراق به فرماندهی کل سپاه، ۱۳۶۳/۲/۳۰، ص ۱.
۱۷. سند شماره ۱۸۳۳۲۴ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: از فرماندهی قرارگاه عملیاتی غرب (رکن ۲) به ناحیه ژاندارمری باختران (رکن ۲)، ۱۳۶۳/۲/۲۸.
۱۸. روزنامه جمهوری اسلامی، ۱۳۶۳/۲/۲۹، ص ۹.
۱۹. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه گزارش‌های ویژه، شماره ۶۱، ۱۳۶۳/۲/۳۰، صص ۳۹ و ۴۰، پاریس - خبرگزاری جمهوری اسلامی.
۲۰. همان، ص ۵۴، واشنگتن - خبرگزاری کویت، ۱۳۶۳/۲/۲۹.
۲۱. همان، صص ۱۵ و ۱۶، تهران - خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۳۶۳/۲/۲۹.
۲۲. همان، ص ۶۶، رادیو بغداد، ۱۳۶۳/۲/۲۹.
۲۳. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه گزارش‌های ویژه، شماره ۶۲، ۱۳۶۳/۲/۳۱، صص ۵۹ و ۶۰، رادیو کویت، ۱۳۶۳/۲/۳۰.
۲۴. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه گزارش‌های ویژه، شماره ۵۹، ۱۳۶۳/۲/۲۸، صص ۲۱ و ۲۲، ریاض - خبرگزاری رویتر، ۱۳۶۳/۲/۲۷.